

УДК 130.2

Безсмертний Роман Петрович

кандидат політичних наук,

Київський національний університет культури і мистецтв,

Київ, Україна,

bezsmertnyi@gmail.com

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ВІЙНА: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Стаття присвячена розгляду проблеми виникнення і можливості припинення українсько-російської війни в контексті геополітичних змін, які відбуваються у світовому масштабі, починаючи з 2004 р. Українсько-російський конфлікт не можна сприймати як виключно прикордонний чи регіональний. Він має всі ознаки геополітичного конфлікту. З метою розкриття теми застосовується цілий ряд методів, властивих для історичних та політичних наук: методи аналізу, діалектичний, історико-порівняльний, історико-генетичний, історико-системний. Мета цієї роботи: представити загальний розвиток геополітичних процесів, у тому числі й кризь призму протистояння і співробітництва основних міжнародних акторів – США, ЄС, Російської Федерації. Розкриваються основні проблеми, які стоять перед Україною як державою у стосунках не лише із Росією, але й США, європейськими країнами, передовсім сусідами (Угорщина, Польща, Білорусь) та ін. Стверджується, що на сьогоднішній момент світова спільнота є фактично не готовою до вирішення українсько-російської війни. Свідченням цього є й відсутність будь-якої програми дій від ООН – універсальної міжнародної організації, фундаторами якої свого часу виступили саме Україна і Росія. Очевидно, що українсько-російська війна не буде вирішена найближчим часом, аж до моменту, поки не відбудеться переформатування міжнародних відносин у загальносвітовому масштабі, до створення нової міжнародної системи.

Ключові слова: Україна, Росія, США, геополітика, українсько-російська війна, зовнішня політика, європейська політика, ООН.

Bezsmertnyi Roman, Candidate of Political Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

The war between Ukraine and Russia: a geopolitical context

The article is devoted to the consideration of the Ukraine-Russia war emergence and possible end problem in the context of geopolitical changes taking place on a global scale since 2004. Ukrainian-Russian conflict can not be perceived as exclusively borderline or regional. It has all the signs of the geopolitical conflict. In order to reveal the topic, a number of methods peculiar to historical and political sciences are used: analysis, dialectics, historical-comparative, historical-genetic,

historical-systematic. The purpose of this work is to present the general development of geopolitical processes, as well as through the prism of major international actors opposition and cooperation – the USA, the EU, the Russian Federation. The article reveals the main problems facing Ukraine as a State in relations not only with Russia, but also with the US, European countries, especially its neighbors (Hungary, Poland, Belarus). It is argued that today the world community is actually not ready to solve the Ukrainian-Russian war issue. The absence of any action program from the side of the UN – a universal international organization, Ukraine and Russia being the founders at one time – witnesses about it. It is obvious, the Ukrainian-Russian not to have been solved in the near future, until the international relations to have been transformed on a global scale and a new international system to have been created.

Key words: Ukraine, Russia, the USA, geopolitics, Ukrainian-Russian war, foreign policy, European politics, UN.

Бессмертный Роман Петрович, кандидат политических наук, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

Украинско-российская война: геополитический контекст

Статья посвящена рассмотрению проблемы возникновения и возможности решения украинско-российской войны в контексте геополитических изменений в мировом масштабе, начиная с 2004 г. Украинско-российский конфликт нельзя воспринимать как исключительно пограничный или региональный. Он имеет все признаки геополитического конфликта. С целью раскрытия темы используется целый ряд методов, характерных для исторических и политических наук: методы анализа, диалектический, историко-сравнительный, историко-генетический, историко-системный. Цель этой работы: представление общего развития геополитических процессов, в том числе и сквозь призму противостояния и сотрудничества основных международных акторов – США, ЕС, Российской Федерации. Раскрываются основные проблемы, которые стоят перед Украиной как государством в отношениях не только с Россией, но и с США, европейскими странами, в первую очередь соседями (Венгрия, Польша, Белоруссия) и др. Утверждается, что на сегодняшнее время мировое сообщество фактически не готово к решению украинско-российской войны. Свидетельством этого есть отсутствие хоть какой-нибудь программы действий от ООН – универсальной международной организации, основателями которой выступили именно Украина и Россия. Очевидно, что украинско-российская война не будет решена в ближайшее время, до того момента, пока не произойдет переформатирование международных отношений в общемировом масштабе, пока не будет создана новая международная система.

Ключевые слова: Украина, Россия, США, геополитика, украинско-российская война, внешняя политика, европейская политика, ООН.

Вступ. З 2014 р. почалася активна збройна фаза протистояння України та Росії. Ця подія не може бути віднесена до розряду рядових чи незначних у світовому вимірі. Навпаки, вона викликана геополітичними змінами, що зачепили весь європейський простір і похитнули той світовий порядок, що склався після закінчення II-ї Світової війни. Можна навіть стверджувати, що внаслідок цієї війни відбудуться серйозні геополітичні зміни, які вплинуть як на долю окремих країн, так і всього світового порядку.

Аналіз останніх досліджень. Геополітичний контекст українсько-російської війни вже неодноразово опинявся в полі зору науковців. Розгляд їх досліджень і позицій вже заслуговує на окрему публікацію. Серед багатьох праць українських вчених можна виділити передовсім монографії та статті С. Батинського, А. Бульвінського, В. Горбуліна, Г. Яворської, Б. Парахонського, К. Войтовського, М. Ожевана, Д. Дубова, Т. Орлової, О. Потехіна, В. Яблонського, О. Яроша та ін.

Невирішені проблеми. Зрозуміло, що поки продовжується процес українсько-російського протистояння, говорити про вирішеність певної наукової проблеми з цього питання буде надзвичайно складно. Тим не менше, в наукових публікаціях неодноразово звертається увага на ті аспекти сучасних відносин, які, з точки зору авторів, могли б сприяти, якщо не вирішенню, то прогнозуванню подальшого розвитку міжнародних відносин. Зокрема, досить часто можна зустріти думку, що вже найближчим часом відбудуться кардинальні зміни, які призведуть до вирішення існуючої геополітичної кризи.

Виклад основного матеріалу. Початок війни між Україною та Росією у 2014 р. багато для кого став несподіванкою. До цього моменту лише деякі аналітики та політики могли припускати і стверджувати, що ця подія може бути реальністю. Достатньо згадати хоча б відому публікацію ще 1993 р. в «Foreign Affairs» американського вченого та аналітика Джона Міршаймера, де прямо обґрунтовувалася така подія в майбутньому [3].

Війна України з Росією почалася лише у 2014 р., але до цього моменту відбулося ще цілий ряд подій, які свідчили про її невідворотність. І питання тут треба ставити не відповідно до того чи іншого політичного вектора розвитку українського суспільства, а значно глибше – стосовно внутрішніх укладів України та Росії та їх цивілізаційних належностей. Усе ж таки, українське суспільство належить від часів середньовіччя до європейської цивілізації, в той час як російське створило власну квазіцивілізацію [1].

2017 р. показав, що ситуація в українсько-російській війні ще далека від вирішення, а цілком можливо, що ще гіршою вона буде у 2018 р. Проблема цієї ситуації полягає в кількох площинах – внутрішньоукраїнській ситуації, зовнішній політиці Росії та позиціях європейських і американських політичних еліт. Фактично, цією війною ніхто не займається. Європа в більшості своїй продовжує вважати, що це громадянська війна з мінімальним втручанням Росії.

Ще гіршим є розуміння нашої ситуації в глобальному (світовому, загальнолюдському) вимірі. Можна порівняти для розуміння цього ситуацію навколо Сирії. Адже найбільш кровопролитні події в цій державі вже давно позаду і виникають лише окремі локальні ситуації, але Світові політики й далі продовжують перейматися проблемою цієї конфлікту.

Українсько-російська війна має достатньо чіткий характер (не дивлячись на те, що її визначають ще й як «гібридну») [2]. Вона має всі ознаки війни, визначені науковцями та юристами-міжнародниками.

Теза про українсько-російську війна ще не сприйнята не тільки у загальносвітовому, але і в самому українському суспільстві. Тому її спочатку треба донести до українців, почати виконувати відповідне українське законодавство. Водночас це дасть можливість зрозуміти ситуацію і в Європі. Але те, що це війна українсько-російська, треба довести конкретними речами. Теза про війну у Європі поки що сприймається і розуміється хіба що тільки на рівні якоїсь частини істеблішменту, окремих осіб. Підтвердженням цьому є й той відомий нідерландський референдум, на якому було висловлено заперечення щодо Асоціації України з ЄС 6 квітня 2016 р.

На сьогодні можна стверджувати, якби не позиція США, то світ і далі відсторонено сприймав би тему українсько-російської війни. Чому ж необхідно постійно говорити і доводити свою позицію щодо війни? Тому що це точка напруги, яка дає імпульси конфлікту на весь Центрально-Європейський регіон. І всі конфліктні ситуації України зі своїми сусідами в останні місяці – з Угорщиною щодо освітнього закону, Польщею щодо політики пам'яті, Білорусією щодо окремих наших громадян – не тому виникають, що там прийняли якісь невідповідні закони чи сварки. Це наслідок такої війни, пряма рефлексія на неї. Так само погіршується і ситуація в Європі. Тому що тема стосунків по лінії «Брюссель – Москва» призвела до того, що фактично існує чотири Європи (можна зауважити, які різні позиції висловлюються хоча б лідерами Литви, Чехії, Німеччини чи Греції), які рухаються різними напрямками і наслідки від цього ще ніхто не прогнозував і не прораховував. І це ще не кажучи про ситуацію по лінії «Вашингтон – Москва». У цілому ж, як можна бачити, ситуація продовжує загострюватися. Достатньо подивитися просто на бюджет США 2018 р. На оборонні цілі в цілому виділено 700 млрд. дол., зокрема й на воєнну допомогу Україні – 350 млн. дол., а європейським союзникам по НАТО на протидію російській загрози – 4,6 млрд. дол. Таких видатків на озброєння, розміщення військових сил, їх розбудову США не мали вже дуже давно.

На сьогодні цілком очевидно, що внутрішня політика як і в США, так і в Росії стала заручником зовнішньої політики. Цей поворот, знову ж таки, був розпочатий в Україні. Його здійснила ще Помаранчева революція (листопад – грудень 2004 р.). Саме з цього моменту вперше в історії світу зовнішня політика почала диктувати умови внутрішній. Уже тоді для провідних консультантів,

аналітиків, фахівців стало зрозуміло, що Україну втримати в орбіті Кремля не вдасться. Відповідно, одразу ж, вже у 2005 р., почалися розробки планів технологічних процедур, використання економічних, військових, енергетичних, торгових та ін. механізмів для того, щоб утримати Україну. Тобто вперше на європейському континенті тема зовнішньої політики після припинення «холодної війни» (як відомо, цей період існував в рамках 1945–1991 рр.) почала диктувати внутрішню політику.

Наступна точка напруги детонувала 2–4 квітня 2008 р. на Бухарестському саміті НАТО. Саме тоді Україна, власне як і Грузія, не отримала План дій щодо членства в цій організації. Тоді вперше прозвучали від В. Путіна слова про те, що такої держави як Україна взагалі не повинно існувати. Більше того, прозвучала начебто й погроза прямого вторгнення в Крим та Східну Україну. У відповідь на це тоді ж президент США Джордж Буш чітко дав відповідь: ми не дамо в образі ті нації, що визначилися. І це вже був початок конфлікту. Проте, далі бачимо вторгнення Росії в Грузію (2008), а потім і в Україну (2014).

Звичайно, можна говорити і про деяке пом'якшення у російсько-американських стосунках та спроби їх перезавантаження в часи президентства Барака Обама (2009–2017). Але ці спроби не дали позитивного результату, вони розвалилися.

Пік загострення в міжнародних відносинах – це ситуація 2013–2014 рр., яка переходить у ситуацію відкритого українсько-російського конфлікту. І динаміка цього процесу, якщо його прослідкувати, не спонукає до бачення можливостей вщухання у 2018 р. Адже перед цим було десятиліття напруги. Більше того, на 18 березня призначені чергові вибори Президента Російської Федерації, а в них цілком прогнозовано переможе чинний президент В. Путін. Його перемога означає тільки одне – буде продовжена політика війни з Україною і протистояння з усім іншим світом.

На українсько-російській війні зав'язано цілий пакет протиріч. Це вузли геополітичні, геоекономічні, геоідеологічні тощо. Тому, що з одного боку прогресують ідеї європейських цінностей, а з іншого – йдуть процеси зникнення Росії. Усе це разом набрало характеру життя і смерті. Тобто для України європейське визначення – це буде Україна чи не буде. Для Росії: Україна з Росією – Росія буде, Україна без Росії – Росії не буде. Це є очевидним з аналізу дій Кремля.

Звідси переростання конфлікту в гарячу фазу – це тільки перша стадія. Далі очевидним є напрям загострення або пошук відповідей, з якими одна Україна уже не справиться. Це означає, що тут однозначно присутні чотири складові: 1) конфлікт і війна між Україною та Росією; 2) регіональна тема, пов'язана з Угорщиною, Польщею, Білоруссю, Туреччиною, адже в Європі виникли відцентрові сили і що буде в цьому регіоні – незрозуміло (можна ще згадати і балтійські держави); 3) це європейський континент в цілому, тому

що провал економічний внаслідок цієї війни (Європа втратила в межах пів трильйона у вимірах сьогоднішнього дня, а що далі – важко передбачити); 4) глобальне протистояння.

Сучасна геополітична ситуація свідчить, що нині зникло те, що називається «правила гри» чи «світовий порядок».

Якщо поглянути в системну історію міжнародних відносин, то ми можемо бачити як після руйнування кожної із колись існуючих систем у міжнародних стосунках відбувається період турбуленції. Але якщо завершення Вестфальської системи супроводжувалося Наполеонівськими війнами, в які поринула вся Європа, то завершення Віденської та Версальсько-Вашингтонської систем – уже руйнівними Першою та Другою світовими війнами. Новий же світовий порядок було встановлено Ялтинсько-Потсдамськими угодами 1945 р., впродовж існування якого йшов процес т. зв. «холодної війни». Це був все ж таки стабільний період міжнародних відносин, хоча він і супроводжувався протистояннями у В'єтнамі та Афганістані.

Закінчення «холодної війни» наприкінці 1980-х – на поч. 1990-х рр., тим не менше, не призвело до укріплення системи міжнародних відносин. Припинення існування СРСР стало лише своєрідним тимчасовим «відкатом» у сторону демократизації і відкритості на фоні економічних проблем.

На подальше руйнування міжнародної системи, безумовно, вплинув цілий ряд подій – це й зростання тероризму, атака на «башти-близнюки» у Нью-Йорку, Помаранчева революція, «арабська весна» тощо. Тим не менше, головним каталізатором руйнівних процесів виступила безпосередньо Російська Федерація, що оголосила себе правонаступником СРСР. Повернення до авторитарної системи управління змусило керівництво держави (не лише в особі В. Путіна, але й в т. зв. «баштах Кремля») повернутися й до використання ідеологічних та практичних методів уже колишнього СРСР. Проте, в даній ситуації не було запропоновано нічого нового, окрім повернення до імперської ідеології, яку можна було оживити лише за рахунок комуністично-імперіалістичної риторики і відвертої агресивної політики, у т. ч. воєнної, проти своїх держав-сусідів.

Російською пропагандою активно просувається тема, що винною стороною в українсько-російській війні є США, які начебто переміщали свої сили, бази і вплив усе ближче до російських кордонів. Однією зі складових частин цього процесу начебто стала також і геополітична переорієнтація України. Однак, це не так. Цій тезі суперечить загибель людей у величезних масштабах. Допустити, що люди будуть гинути в таких кількостях у межах Центральної Європи, та ще й після підписання державами сотень міжнародних документів, які передбачали виключення війни як інструменту вирішення конфлікту. Україна та Росія є учасниками багатьох міжнародних документів, в яких передбачається мирне вирішення будь-яких конфліктів; відповідно ними

ці документи були ратифіковані. І тепер немає жодного документу від часів «холодної війни», які підписувалися б на міжнародному рівні, і які б не були порушені діями Росії. Тому всі ці слова – це лише пояснення своєї поведінки.

Фактично, складається враження, що все, що було напрацьовано з 1946 р. було просто забуто й провалено. Було порушено всі основоположні принципи Статуту ООН.

Чи з'явився у світі знову диктат сили? Якщо світ не повернеться до сили як до фактора стримування, то на певному етапі стане зрозумілим, що та рамка, яка називається «міжнародні стосунки», просто зникне, а світ опиниться на тій межі, яку ще у XVII ст. англійський філософ Томас Гоббс визначив як «війна всіх проти всіх».

Ця війна перекреслила все, що було нароблено європейським цивілізованим світом до 2014 р. Стає зрозумілим, що попереднього життя вже не буде. Саме тому у 2018 р. краще не буде. Ситуація не вирішиться.

Геополітична кон'юнктура для України складається дуже негативно. І Україні необхідно працювати в усіх напрямках. Налагодження стосунків лише у внутрішньому просторі ніяких питань насправді вже не вирішує. Бо далі виникає питання – а хто з ким? Чи знову виникає привид багатовекторності (тобто ні з ким?)? 2018-й р. є небезпечним з тієї позиції, що незадоволеність громадян внутрішньою ситуацією може призвести до їх хитання з однієї сторони в іншу. І тут важливим стає правильне розуміння відомого вислову римського юриста Марка Туллія Цицерона: «Краще поганий мир, ніж гарна війна». Соціологічні матеріали на сьогодні показують, що в Україні існує досить значний прошарок населення, який висловлюється за війну. І це передовсім є свідченням відсутності авторитетної політичної еліти, яка б відстоювала позиції миру.

Це не означає, що Україні не потрібна армія на поч. XXI ст. Армія – це безумовно та сила, яка нам потрібна. Інша справа, що це – питання тактики в способі досягнення миру. Так чи інакше, але на окупованих територіях відбуваються зміни, які показують, що місцева влада не є вічною (свідченням є хоча б ситуація зі зміною влади в Луганську наприкінці 2017 р.). Ці процеси будуть просуватися й далі. І виникає питання, чи готова Україна в силовому, міжнародному, економічному чи оперативному-тактичному компонентах реагувати на ці виклики? На жаль, у нашому правовому полі практично не представлено реальний стан речей з окупацією. У законодавстві ситуація розглядається не як війна, де треба чітко визначити мілітарну складову, економічну, соціальну, гуманітарну, не кажучи вже про планування перспективи розвитку окупованих територій на наступні 10–15 років.

Тільки за чіткої визначеної позиції в законодавстві стане зрозуміло, хто є жертва, а хто є агресор. Далі, відповідно, на основі цього вже включаються необхідні міжнародні юридичні документи. І тільки після цього можна цілком

чітко визначати програму дій як по Криму, так і по Донбасу. Наступним кроком вже повинно бути роль і місце ООН.

У чому парадоксальність ситуації? Українсько-російська війна – це чи не єдиний конфлікт у світі після 1945 р., де ООН взагалі ніякої участі не бере. Адже, по факту, ООН, суть якої було взагалі не допускати війни, тільки спостерігає за тим, як два фундатори цієї універсальної міжнародної організації воюють між собою (при цьому ще й Україна цілий рік перебувала у статусі непостійного члену Ради Безпеки ООН, постійним членом якої є та ж сама Росія). Від ООН немає жодної програми, яка б передбачала способи вирішення українсько-російської війни.

Про продовження і поглиблення геополітичних протистоянь на фоні українсько-російської війни свідчить і цілий ряд подій уже початку 2018 р. По-перше, це пряма погроза щодо застосування ядерної зброї Президентом Росії В. Путіним у виступі 1 березня перед Федеральним Зібранням та, по-друге, черговий газовий конфлікт, що розпочався 2 березня після відмови Газпрому виконувати умови контракту. Усі ці події цілком вкладаються у стиль кремлівської поведінки.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що геополітична ситуація для України є надзвичайно несприятливою. Геополітичні зміни, початок яким був покладений у 2004 р., вочевидь будуть продовжуватися ще кілька років. Фактично, головні світові гравці не готові до вирішення українсько-російської війни. Очевидно, що українсько-російська війна не буде вирішена найближчим часом, аж до моменту, поки не відбудеться переформатування міжнародних відносин у загальносвітовому масштабі, до створення нової міжнародної системи.

Список використаних джерел:

1. Батинський С. Російська квазіцивілізація: історичний виклик для України і світу / С. Батинський. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 100 с.
2. Світова гібридна війна: український фронт / за заг. ред. В. Горбуліна. – Київ : НІСД, 2017. – 496 с.
3. Mearsheimer John J. The case for a Ukrainian nuclear deterrent / John J. Mearsheimer // Foreign Affairs. – 1993. – Vol. 72, №. 3. – P. 67–80.

References:

1. Batynskyi, S. (2014) *Russian quasicivilization: a historic challenge for Ukraine and the world*. Drohobych, Posvit.
2. Horbulina, V. Ed. (2017). *World hybrid war: Ukrainian front*. Kyiv : National Institute for Strategic Studies.

3. Mearsheimer, John J. (1993) The case for a Ukrainian nuclear deterrent, *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, pp. 67–80.

© Безсмертний Р. П., 2018